

בענין סברא

בריש פרק כיצד מברכין, ברכות ל"ה ע"א, הגמרא מחפשת מקור לחיוב אמירת ברכת הנהנין ומסיימת, "אלא סברא הוא אסור לא לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא ברכה." ופי' רש"י שם, "דכיון דנהנה צריך להודות למי שבראם."

ענין סברא

לפי רס"ג יש בסיס שכלי לכל המצוות וכל מצוה ומצוה ויכול להכניס כל מצוה לתוך מסגרת ארבעה הכללים האלו:

- (1) השכל גוזר שהבראות חייבים להודות לבנרא על החסד שעשה עמהם,
- (2) השכל מחייב עוד שהא-לוהים אינו מרשה לגדפו
- (3) השכל מחייב עוד שהא-לוהים לא יתיר שהבראות יזיקו אחד לשני,
- (4) השכל מחייב שהא-לוהים יעמיס על האדם חובות הרבה למען יבוא על שכרו אחרי מילויין, אף שתועלתן אינה מובנת לו.

לפי הרס"ג ענין הכרת הטוב הוא הבסיס השכלי הראשון למצוות.

הרב אברהם גרודזינסקי, הי"ד, המשגיח הרוחני האחרון של ישיבת סלובודקה וגיסו של הרב יעקב קמנצקי, זצ"ל, בספרו "תורת האדם כתב, המצוות השמיעות הנה שבע לבני נח, ולאדה"ר שש או אחת, אבל מצוות השכליות אין מספר להן, ודין אחד לשני חלקי המצוות, העובר על דבר שהשכל מחייב אותו נענש עליו כעובר על דבר שנצטווה עליו, מפני שגם זה ציווי ה'. הכתוב אומר "ה' יתן חכמה, מפיו דעת ותבונה" (משלי ב' ו'), כשברא הקב"ה את האדם נתן בו כח החכמה, ותכלית נתינה זו הוא שישתמש האדם בכח חשוב זה, להבין ולהשכיל את הדרך אשר ילך בה, ואת המעשה אשר יעשה. הוא נברא וספר תורה עמו, עשה האלוקים את האדם ישר אמר קוהלת, ועל האדם החוב מוטל לשמור את ישרותו זו, ולשמור ולעשות ככל אשר שכלו הישר מצוהו, והעובר על זה כעובר על תורת ה' הוא.

...כי חביב אדם שנברא בצלם אלוקים, חכמתו מעין חכמה של מעלה היא.

המהר"ץ חיות במבוא לתלמוד, פרק ד', עמ' רצ"א, כתב, עוד יש לנו הרבה ענינים בתורה שבעל פה, אשר לא באו אלינו באחד מאלו האופנים... רק דרך סברא משיקול דעת האדם, וכחן של הלכות אלו ג"כ דין תורה ממש להם... דדברים הנטבעים בשכל אנושי ובהקש הדעת, שוים בדרכי הלמד והמתלמד נלמדו מקרא... דדברים הנלמדים מסברא שוה ממש לדבר הנלמד מן דבר תורה עד שהתעוררו בש"ס להקשות דהבסרא תספיק והקרא מיותר...

לפי הגמ' ב"נ אינם מצווין בקידוה"ש שהרי יש להם רק ז' מצוות ותו לא.¹ אולם, אם סברא ענין אוניברסלי ויוצר חיובים אוניברסליים שיש להם כח דין תורה, אז גם ב"נ חייבים ע"י סברא והחיובים האלו חלים כאילו הם גזירות מפיו של הקב"ה, וא"כ יש להם יותר מז' מצוות. וכן הסברנו לעיל. ועוד ראיה לדבר הביא הגר"א"ג שלא רק שהסברא מחייב את ב"נ אלא שאומות העולם נענשו מחמתו, וז"ל, ומצאנו בענין אנשי סדום שהיו רעים לה' מאד בכמה עלילות נשחתות, כמו הגזל והחמס ועיוות הדין וגלוי עריות, ואם כל זה הזכיר הכתוב כי אבדו ונשמדו בעון בטול בטול הצדקות, שנאמר (יחזקאל ט"ז: מ"ט): "הנה זה היה עון סדום אחותך גאון שבעת לחם – ויד עני ואביון לא החזיקה."

ודייק שבני נח לא נצטוו על הצדקה. וגם קשה שהרי דור המבול הענשו על חמס ושי"ז, והראשון קשה לאלו הסוברים שאדה"ר לא נצטווה אלא על ע"ז והאחרון קשה לכ"ע. ולמה נענשו אנשי מואב ועמון, הלא ב"נ אינם מצווים על פיקוח נפש?

וכן כתב רבינו בחיי על בראשית י"ח: כ', בענין סדום,

¹ עי' חולין צ"ב ע"א. "עולא אמר אלו שלשים מצות שקבלו עליהם בני נח." וז"ל הירושלמי מסכת עבודה זרה דף ט/א, "אילו שלשים מצות שעתידין בני נח לקבל עליהן."

... אבל נגמר דינם בעון שהיו מואסים את הצדקה ולא היו משגיחים על ענייהם ועל רעיהם שהיו מוטלים ברעב. וזהו ביאר הכתוב על דרך הפשט ואנשי סדום רעים וחטאים לה' מאד שהיה חטאם מגיע לה', כענין שכתוב בענין העניינים (דברים טו) וקרא עליך אל ה' והיה בך חטא. והנביא העיד כן באמרו (יחזקאל טז) הנה זה היה עון סדום אחותך גאון שבעת לחם ושלות השקט היה לה ולבנותיה ויד עני ואביון לא החזיקה, וכתוב (שם) ותגבהנה ותעשנה תועבה לפני ואסיר אתהן כאשר ראיתי. ולפי שהיו תדירין בחטא הזה לכך נגמר גזר דינם עליו, שהרי אין לך אומה בעולם שלא יעשו צדקה אלו עם אלו, ואנשי סדום היו מואסים בה והיו אכזרים בתכלית, ואע"פ שלא נתנה תורה עדיין, הנה הצדקה מן המצוות המושכלות, ודבר מתועב הוא שיראה אדם את מינו מוטל ברעב והוא עשיר ושבע מכל טוב ואינו מרחם עליו להשיב את נפשו, על אחת כמה וכמה על מי שהוא מאומתו ודר עמו בעיר אחת, ועל כן אבדן הש"י לאנשי סדום שהיו מונעים אותה ולקח נקמת העניינים. ומזה דרשו רז"ל נקמתן של עו"ג ביד ישראל ונקמתם של ישראל ביד עו"ג ביד ישראל שנאמר (יחזקאל כה יד) ונתתי את נקמתי באדום ביד עמי ישראל. ונקמתו של ישראל ביד ענייהן שנאמר (דברים טו) וקרא עליך אל ה' והיה בך חטא. באורו שאין העושר נתן לעשיר אלא להבחין בו איך יתנהג. אמר רבי כיון שעני הזה עומד על פתח הקב"ה עומד על ימינו, אם נתת לו זה שעומד על ימינו מברכך, ואם לאו זה שעומד על ימינו נפרע ממך, שנאמר (תהילים קט לא) כי יעמוד לימין אביון, כתוב אחד אומר (משלי כב) עשיר ורש נפגשו עושה כלם ה', וכתוב אחד אומר (שם כט) רש ואיש תככים נפגשו מאיר עיני שניהם ה', הא כיצד כאן כשנתן לו כאן כשלא נתן לו:

ועוד, כתיב (ישעיה פרק י')

(ה) הוֹי אֲשׁוּר שֶׁבֶט אָפִי וּמִטָּה הוּא בִּידָם זַעֲמִי... (ז) וְהוּא לֹא כֵן יִדְמָה וּלְכַבֹּד לֹא כֵן יַחֲשֹׁב כִּי לְהַשְׁמִיד בְּלִבָּבוֹ וּלְהַכְרִית גּוֹיִם לֹא מַעַט: (יב) ... אֶפְקֹד עַל פְּרִי גִדְל לִבִּי מֶלֶךְ אֲשׁוּר וְעַל תַּפְאֶרֶת רוּם עֵינָיו: (יג) כִּי אָמַר בְּכֹחַ יְדֵי עֲשִׂיתִי וּבְחִכְמָתִי כִּי נִבְנוֹתִי וְאֶסִּיר גְּבוּלֹת עַמִּים וְעִתִּידֹתֵיהֶם וְעִתִּידוֹתֵיהֶם} שׁוֹשְׁתִי וְאֹרִיד כְּאִבִּיר וְכִבְיֹר} יוֹשְׁבִים: ... (טו) הִיתָפָאֵר הַגִּרְזֹן עַל הַחֲצֵב בּוֹ אִם יִתְגַּדֵּל הַמִּשׁוֹר עַל מְנִיפּוֹ כְּהִנִּף שֶׁבֶט וְאֶת מְרִימָיו כְּהָרִים מִטָּה לֹא עָץ: (טז) לָכֵן יִשְׁלַח הָאֱדוֹן ה' צְבָאוֹת בְּמִשְׁמָנִי רִזּוֹן וְתַחַת כְּבֹדוֹ יִקְדּוּ יִקְדּוּ בְּקֹדֶשׁ אֵשׁ: (יז) וְהָיָה אֹרֶךְ יִשְׂרָאֵל לְאֵשׁ וּקְדוּשׁוֹ לְלִהָבָה וּבְעֶרְהָ וְאָכְלָה שִׁיתוֹ וְשָׁמִירוֹ בְּיוֹם אֶחָד:

אולם, מאיפה מלך אשור מוזהר על גאווה וחסרון הכרה בהשגחה? "אלא," כתב הגרא"ג, "שכל השייך לענין אמונה ודעות, בני אדם מוזהרים עליהם."

אולם, קשה לפי הסברנו, שמשמע מהגמ' סנהדרין ע"ד ע"ב, "שבע מצות נצטוו בני נח. ואם איתא (קידוה"ש מצוה לב"נ) תמני הויין!" וא"כ מה כח סברא יפה? אלא נראה שאצל ב"נ הסברא אינו יכול לברא אלא כעין מצוה מדרבנן. א"כ יש לתמוה על כח הסברא גם אצל ב"י שהרי איתא בגמ' מכות כ"ג ע"ב, "אמר רב המנונא מאי קרא תורה צוה לנו משה מורשה תורה בגימטריא שית מאה וחד סרי הוי אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענו." ואולי המספר דוקא ואין עוד מצות וחיובים בכלל ואין לסברא הכח ליצור חיוב דאורייתא! וי"ל שאצל ב"נ יש מסורה שיש אך ורק ז' ותו לא, אבל לב"י יש המסורה היא שיש לנו תרי"ג מצוות שצוה לנו משה, אבל אפשר שיש אחרות הבאות מחמת סברא.

אולם עדיין קשה, שהרי מצינו שיש בין אומות העולם שנענשו בעבור "עבירות סברא" כדלעיל:

ספר עמוס פרק א

(ג) כֹּה אָמַר ה' עַל שְׁלֹשָׁה פְּשָׁעֵי דְמָשֶׁק וְעַל אֲרֻבָּה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל דּוֹשָׁם בְּחִרְצוֹת הַבְּרָזָל אֶת הַגִּלְעָד: (ד) וְשִׁלַּחְתִּי אֵשׁ בְּבֵית חֲזָאֵל וְאָכְלָה אֲרָמְנוֹת בֶּן הֶדֶד: (ה) וְשִׁבְרֹתִי בְּרִית דְּמָשֶׁק וְהִכְרַתִּי יוֹשֵׁב מִבְּקַעַת אֹן וְתוֹמֵךְ שֶׁבֶט מִבֵּית עֶדֶן וְגִלּוֹ עִם אֶרֶם קִירָה אָמַר ה': (ו) כֹּה אָמַר ה' עַל שְׁלֹשָׁה פְּשָׁעֵי עֲזָה וְעַל אֲרֻבָּה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל הַגְּלוּתָם גְּלוּת שְׁלֵמָה לְהַסְגִּיר לְאָדָם: (ז) וְשִׁלַּחְתִּי אֵשׁ בְּחֹמַת עֲזָה וְאָכְלָה אֲרָמְנֹתֶיהָ: (ח) וְהִכְרַתִּי יוֹשֵׁב מֵאֲשֻׁדּוֹד וְתוֹמֵךְ שֶׁבֶט מֵאֲשַׁקְלוֹן וְהַשִּׁיבוֹתִי יְדֵי עַקְרוֹן וְאָבְדוּ שְׂאֵרֵי פְלִשְׁתִּים אָמַר אֱ-דִנִּי יְ-הוָה: (ט) כֹּה אָמַר ה' עַל שְׁלֹשָׁה פְּשָׁעֵי צֹר וְעַל אֲרֻבָּה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל הַסְּגִירָם גְּלוּת שְׁלֵמָה לְאָדָם וְלֹא זָכְרוּ בְּרִית אֲחִים: (י) וְשִׁלַּחְתִּי אֵשׁ בְּחֹמַת צֹר וְאָכְלָה אֲרָמְנֹתֶיהָ: (יא) כֹּה אָמַר ה' עַל שְׁלֹשָׁה פְּשָׁעֵי אֲדָם וְעַל אֲרֻבָּה לֹא אֲשִׁיבֶנּוּ עַל רָדְפּוֹ בְּחָרֵב אֲחִיו וְשַׁחַת רַחֲמָיו וְיִטְרֹף לְעַד אָפוֹ וְעָבְרָתוֹ שְׁמֶרֶה נֶצַח: (יב) וְשִׁלַּחְתִּי אֵשׁ בְּתִימֹן וְאָכְלָה אֲרָמְנוֹת בְּצֹרָה: (יג) כֹּה אָמַר ה' עַל שְׁלֹשָׁה פְּשָׁעֵי בְנֵי עַמּוֹן וְעַל

אַרְבָּעָה לֹא אָשִׁיבוּנוּ עַל בְּקָעָם הָרוֹת הַגִּלְעָד לְמַעַן הִרְחִיב אֶת גְּבוּלָם : (יד) וְהִצַּתִּי אֵשׁ בְּחוֹמַת
רָבָה וְאָכְלָה אֶרְמְנוֹתֶיהָ בְּתַרוּעָה בְּיוֹם מִלְחָמָה בְּסַעַר בְּיוֹם סוּפָה : (טו) וְהִלַּךְ מִלֶּכֶם בְּגוֹלָה הוּא
וְשָׁרְיוֹ יִחָדּוּ אָמַר ה' :

ספר עמוס פרק ב

(א) כֹּה אָמַר ה' עַל שְׁלֹשָׁה פְּשָׁעֵי מוֹאָב וְעַל אֲרָבָעָה לֹא אָשִׁיבוּנוּ עַל שָׁרְפּוֹ עֲצָמוֹת מֶלֶךְ אֲדוֹם
לְשִׁיד : (ב) וְשָׁלַחְתִּי אֵשׁ בְּמוֹאָב וְאָכְלָה אֶרְמְנוֹת הַקְּרִיּוֹת וּמֵת בְּשֹׁאוֹן מוֹאָב בְּתַרוּעָה בְּקוֹל
שׁוֹפָר : (ג) וְהִכְרַתִּי שׁוֹפֵט מִקִּרְבָּה וְכָל שָׂרִיָּה אֶהְרֹג עִמּוֹ אָמַר ה' :

הרב אברהם גרודזינסקי הי"ד הביא את הפסוקים האלו כסמך לשיטה שיש חיוב דאורייתא הבא מן
הסברה אפילו לב"נ, ולכן העמים האלו נענשו אע"פ שלא היתה גזירה מפיו של הקב"ה. אלא צ"ל
שא"א שיהיה לב"נ חיוב כעין דרבנן שכל המושג של מצוות דרבנן - הבאים מכח "לא תסור" - אינו
שייך לב"נ כלל. אלא צריך לחלק באופן אחר ולומר שהמיעוט של ז' מצוות לבני נח הוא לא לאפוקי
מצוות אחרות אלא הוא בא ללמד שב"ד של בוי"ד מותר לענוש רק על ז' מצוות האלו ולא אחרים אם
משום חשיבותם או משום סיבה אחרת. האחרים הבאים מכח סברה גם הם דאורייתא אבל העונש ניתן רק
לשמים ולא לבוי"ד. וא"כ אין קשה שהרי בדברי עמוס העונש בא ע"י הקב"ה ולא ע"י בוי"ד.

אולם הרה"ג שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל בשו"ת מנחת שלמה ח"ב סי' ע"ט כתב באופן אחר שטעון
בירור,

וכן גם בני נח כולם חייבים להבין ולהאמין מתוך כל האמור בתורה שהעולם נברא בשביל
ישראל, ולכן אם חכמי התורה רואים שיש לנו צורך לחייב בכך גם את הנכרים עליהם לדעת
שכך רצון ה' והרי הם חייבים לשמוע בקולם של ישראל גם אם נאמר שהצווי של לא צסור
נאמר באופן ישר רק לישראל, ויכולים שפיר חכמים לא רק להפקיר ממונם אלא גם לחייבם
בתקנותיהם אך הם עצמם לא גזרו אלא על ישראל ולא על נכרים...

ודבריו צ"ע!

ראיה שסברה ענין אונברסלי שיש סאטאוס דאורייתא

בפרשת נאש מובא : "איש איש כי תשטה אשתו ומעלה בו מעל," שתצא מביתו וכל דיני סוטה חלים
עליה. השאלה היא מה הדין אם היא קטנה? הרמב"ם בהל' איסורי ביאה פ"ג ה"ב כתב : "הבא על
הקטנה אשת הגדול אם קידשה אביה הרי זה בחנק והיא פטורה מכלום ונאסרה על בעלה כמו
שביארנו בהלכות סוטה ואם היא בת מיאון מכין אותו מכת מרדות והיא מותרת לבעלה ואפילו היה
כהן." הראב"ד השיג עליו, "לא ידעתי למה נאסרת על בעלה ישראל שהרי אמרו פיתוי קטנה אונס
הוא," וכן הקשו אחרים על הרמב"ם שהרי היא בגדר "אומר מותר," וא"כ היא פטורה מכל וכל.

ועי' עוד בהלכות סוטה פ"ב ה"ד :

קטנה שהשיאה אביה אם זינת ברצונה נאסרה על בעלה לפיכך מקנין לה לא להשקותה אלא
לפוסלה מכתובתה כמו שאמרנו אבל קטנה בת מיאון אין מקנין לה שאין לה רצון להאסר על
בעלה ואפילו היה כהן לא נאסרה עליו.

עי' השגת הראב"ד שם,

והלא אמרו (יבמות לג) פיתוי קטנה אונס הוא ועוד התראה לקטנה אינה התראה שאין לה
דעת אלא אם זינתה ודאי אסורה לבעלה כהן ולא מצאתי הפרש בין קטנה לקטנה לענין פיתוי
לומר קטנה בת מיאון אין לה רצון ויתן את הצער כמו אנוסה אלא כולן שוות להתפתות
בקלות הדעת :

ומו"ז בשו"ת עמק הלכה ח"א סי' כ"א הביא התירוץ מהמהרי"ק (מובא בט"ז) דאף שהיא לא
התכוונה לעבור על דברי התורה, מ"מ כן מעלה בבעלה, וע"כ אסורה לבעלה דכתיב "ומעלה בו מעל"
שהסוטה עברה על שתי מעילות, מעילה בה' ותורתו ומעילה בבעלה, וקטנה זו אף שהיא בבחינת
"אומר מותר" לגבי מעילה בה', אבל אשמה בבעילה בבעלה, ולכן פסק הרמב"ם שאסורה לבעלה.

ומו"ז חקר מה הדין אם זינתה ברצון בעלה, שלכאורא לא מעלה בו, שהרי הוא הסכים למעשה הזנות,
וגם הרמב"ם יודה שהיא מותרת לבעלה. ולפי זה נזכה להציל את הרמב"ם מסתירה גלויה לדבריו
שכבר הקשו עליו נו"כ שלו, מגמ' יבמות ל"ג ע"ב דפיתוי קטנה אונס נינהו, ובגמ' שם מדובר בהחליפו

נשותיהם במזיד בדיעת הבעל, וא"כ אם היא קטנה נמצא שלא מעלה בה', שהרי קטנה היא בגדר "אומר מותר", וגם לא מעלה בבעלה. ולבסוף הסיק מו"ז שהמעילה אינה תלויה בבעל לבדו אלא יש לקחת בחשבון דעת רוב בני אדם שמעשיה בזה הינם מעילה גמורה למרות שבעלה קל הדעתלא איכפץ לו שהיא מזנה, ובטלה דעתן לגבי כל העולם. (ועי"ז פירש פירוש נאה וחדוד בלשון הילקוט שלכאורה אינו מובן כלל וכלל, ע"ש, ודפח"ח).

יש לתרץ ע"פ מה שהבאנו לעיל שהסברא יוצר חיוב דאורייתא. הראב"ד ודעמיה סוברים שהואיל וקטנה אינה חייבת במצוות הואיל ולא הגיעה לגדלות בגיל י"ב שנה ויום אחד אין איסורים של זנות ומעילה בבעל חלים עליה. הם גם סוברים שא"א שתהיה לה דעת ורצון לזנות ולכן כל פיתוי קטנה אונס נינהו. אולם, לפי הרמב"ם יש לחלק בין פיתוי וזנות גם אצל קטנה.

לפי האור שמח הלכות איסורי ביאה פרק ג' הלכה ב',

... נראה לפי מה שהעלו האחרונים ובהם החת"ס (חיו"ד סי' שיי"ז) לפי מש"כ הרא"ש בשו"ת (כלל ט"ז סימן א') דשיעור שנים בקטן הוא משיעורין דהלכה למשה מסיני, ובבני נח לא נאמר בהן שיעורין, ולא נתנו שיעורין לב"נ, תו במצות דידהו כל שהוא בר דעת לאו קטן מיקרי, וגדול הוי לשבע מצות דידהו, ומש"כ רבינו בהלכות מלכים (פ"י ה"ב) שאין עונשין קטן הוא שלא הגיע לכלל דעת, [ולפ"ז משכחת בן נח שהרג את הנפש כשהוא קטן דחייב, ונתגייר דמיפטר, ועיין פרק בן סור"מ דף ע"א, ודוק]: ...

ועיי' מה שתרץ האור שמח שם,

אולם באמת נראה, דכפי מה שביאר המהרי"ק בשו"ת (שורש קס"ז) דאיסור אשת איש שזינתה הוא רק כשמעלה מעל באישה, ואף על פי שמותר, כמו אסתר שהלכה להציל כלל ישראל, ואעפ"כ היתה אסורה למרדכי, ולכן אומרת מותר ג"כ אסורה לבעלה, כיון שמעלה מעל באישה, ודבריו מתוקים מאד, לכן אף בקטנה דאין איסור עליה מן הדין אם נאמר דאין שום אזהרה עליה, והא דקטן אוכל נבילות ב"ד מצווין להפרישו הוא משום חנוך, שלא יעשה בגדלותו, בכ"ז הא מעלה מעל באישה, ולכן פסק רבינו דאסורה לבעלה, וז"ב.

אם יש לביינ דעת הם חייבים בז' מצוות שלהם אפי' לא הגיעו לגיל ייב או ייג. החת"ס, בשו"ת חלק יו"ד סי' שייז, באר ששיעור גדלות לביינ תלוי בכל אחד לפי דעתו. וגם קטן יהודי לפני שהגיע לגדלות וחייב בתרי"ג מצוות, חייב מי"מ בז' מצוות ביינ-- או משום שיש לו דין ביינ או משום שמצוות ביינ הם משום סברא, וסברא הבא מדעתו של אדם מחייב כל מי שיש בו דעת. ואי"כ מובן שיטת הרמב"ם. אע"פ שקטנה שזינתה אינה בת עונשין-- שהרי חס התורה על הקטנים שלא להענישם, מי"מ יש איסור משום סברא שמעילה בבעל אסורה, ולכן היא לא נחנקת אבל היא אסורה לבעלה. ¹⁶ ¹⁷ ¹⁸ ¹⁹ ²⁰ ²¹ ²² ²³ ²⁴ ²⁵ ²⁶ ²⁷ ²⁸ ²⁹ ³⁰ ³¹ ³² ³³ ³⁴ ³⁵ ³⁶ ³⁷ ³⁸ ³⁹ ⁴⁰ ⁴¹ ⁴² ⁴³ ⁴⁴ ⁴⁵ ⁴⁶ ⁴⁷ ⁴⁸ ⁴⁹ ⁵⁰ ⁵¹ ⁵² ⁵³ ⁵⁴ ⁵⁵ ⁵⁶ ⁵⁷ ⁵⁸ ⁵⁹ ⁶⁰ ⁶¹ ⁶² ⁶³ ⁶⁴ ⁶⁵ ⁶⁶ ⁶⁷ ⁶⁸ ⁶⁹ ⁷⁰ ⁷¹ ⁷² ⁷³ ⁷⁴ ⁷⁵ ⁷⁶ ⁷⁷ ⁷⁸ ⁷⁹ ⁸⁰ ⁸¹ ⁸² ⁸³ ⁸⁴ ⁸⁵ ⁸⁶ ⁸⁷ ⁸⁸ ⁸⁹ ⁹⁰ ⁹¹ ⁹² ⁹³ ⁹⁴ ⁹⁵ ⁹⁶ ⁹⁷ ⁹⁸ ⁹⁹ ¹⁰⁰ ¹⁰¹ ¹⁰² ¹⁰³ ¹⁰⁴ ¹⁰⁵ ¹⁰⁶ ¹⁰⁷ ¹⁰⁸ ¹⁰⁹ ¹¹⁰ ¹¹¹ ¹¹² ¹¹³ ¹¹⁴ ¹¹⁵ ¹¹⁶ ¹¹⁷ ¹¹⁸ ¹¹⁹ ¹²⁰ ¹²¹ ¹²² ¹²³ ¹²⁴ ¹²⁵ ¹²⁶ ¹²⁷ ¹²⁸ ¹²⁹ ¹³⁰ ¹³¹ ¹³² ¹³³ ¹³⁴ ¹³⁵ ¹³⁶ ¹³⁷ ¹³⁸ ¹³⁹ ¹⁴⁰ ¹⁴¹ ¹⁴² ¹⁴³ ¹⁴⁴ ¹⁴⁵ ¹⁴⁶ ¹⁴⁷ ¹⁴⁸ ¹⁴⁹ ¹⁵⁰ ¹⁵¹ ¹⁵² ¹⁵³ ¹⁵⁴ ¹⁵⁵ ¹⁵⁶ ¹⁵⁷ ¹⁵⁸ ¹⁵⁹ ¹⁶⁰ ¹⁶¹ ¹⁶² ¹⁶³ ¹⁶⁴ ¹⁶⁵ ¹⁶⁶ ¹⁶⁷ ¹⁶⁸ ¹⁶⁹ ¹⁷⁰ ¹⁷¹ ¹⁷² ¹⁷³ ¹⁷⁴ ¹⁷⁵ ¹⁷⁶ ¹⁷⁷ ¹⁷⁸ ¹⁷⁹ ¹⁸⁰ ¹⁸¹ ¹⁸² ¹⁸³ ¹⁸⁴ ¹⁸⁵ ¹⁸⁶ ¹⁸⁷ ¹⁸⁸ ¹⁸⁹ ¹⁹⁰ ¹⁹¹ ¹⁹² ¹⁹³ ¹⁹⁴ ¹⁹⁵ ¹⁹⁶ ¹⁹⁷ ¹⁹⁸ ¹⁹⁹ ²⁰⁰ ²⁰¹ ²⁰² ²⁰³ ²⁰⁴ ²⁰⁵ ²⁰⁶ ²⁰⁷ ²⁰⁸ ²⁰⁹ ²¹⁰ ²¹¹ ²¹² ²¹³ ²¹⁴ ²¹⁵ ²¹⁶ ²¹⁷ ²¹⁸ ²¹⁹ ²²⁰ ²²¹ ²²² ²²³ ²²⁴ ²²⁵ ²²⁶ ²²⁷ ²²⁸ ²²⁹ ²³⁰ ²³¹ ²³² ²³³ ²³⁴ ²³⁵ ²³⁶ ²³⁷ ²³⁸ ²³⁹ ²⁴⁰ ²⁴¹ ²⁴² ²⁴³ ²⁴⁴ ²⁴⁵ ²⁴⁶ ²⁴⁷ ²⁴⁸ ²⁴⁹ ²⁵⁰ ²⁵¹ ²⁵² ²⁵³ ²⁵⁴ ²⁵⁵ ²⁵⁶ ²⁵⁷ ²⁵⁸ ²⁵⁹ ²⁶⁰ ²⁶¹ ²⁶² ²⁶³ ²⁶⁴ ²⁶⁵ ²⁶⁶ ²⁶⁷ ²⁶⁸ ²⁶⁹ ²⁷⁰ ²⁷¹ ²⁷² ²⁷³ ²⁷⁴ ²⁷⁵ ²⁷⁶ ²⁷⁷ ²⁷⁸ ²⁷⁹ ²⁸⁰ ²⁸¹ ²⁸² ²⁸³ ²⁸⁴ ²⁸⁵ ²⁸⁶ ²⁸⁷ ²⁸⁸ ²⁸⁹ ²⁹⁰ ²⁹¹ ²⁹² ²⁹³ ²⁹⁴ ²⁹⁵ ²⁹⁶ ²⁹⁷ ²⁹⁸ ²⁹⁹ ³⁰⁰ ³⁰¹ ³⁰² ³⁰³ ³⁰⁴ ³⁰⁵ ³⁰⁶ ³⁰⁷ ³⁰⁸ ³⁰⁹ ³¹⁰ ³¹¹ ³¹² ³¹³ ³¹⁴ ³¹⁵ ³¹⁶ ³¹⁷ ³¹⁸ ³¹⁹ ³²⁰ ³²¹ ³²² ³²³ ³²⁴ ³²⁵ ³²⁶ ³²⁷ ³²⁸ ³²⁹ ³³⁰ ³³¹ ³³² ³³³ ³³⁴ ³³⁵ ³³⁶ ³³⁷ ³³⁸ ³³⁹ ³⁴⁰ ³⁴¹ ³⁴² ³⁴³ ³⁴⁴ ³⁴⁵ ³⁴⁶ ³⁴⁷ ³⁴⁸ ³⁴⁹ ³⁵⁰ ³⁵¹ ³⁵² ³⁵³ ³⁵⁴ ³⁵⁵ ³⁵⁶ ³⁵⁷ ³⁵⁸ ³⁵⁹ ³⁶⁰ ³⁶¹ ³⁶² ³⁶³ ³⁶⁴ ³⁶⁵ ³⁶⁶ ³⁶⁷ ³⁶⁸ ³⁶⁹ ³⁷⁰ ³⁷¹ ³⁷² ³⁷³ ³⁷⁴ ³⁷⁵ ³⁷⁶ ³⁷⁷ ³⁷⁸ ³⁷⁹ ³⁸⁰ ³⁸¹ ³⁸² ³⁸³ ³⁸⁴ ³⁸⁵ ³⁸⁶ ³⁸⁷ ³⁸⁸ ³⁸⁹ ³⁹⁰ ³⁹¹ ³⁹² ³⁹³ ³⁹⁴ ³⁹⁵ ³⁹⁶ ³⁹⁷ ³⁹⁸ ³⁹⁹ ⁴⁰⁰ ⁴⁰¹ ⁴⁰² ⁴⁰³ ⁴⁰⁴ ⁴⁰⁵ ⁴⁰⁶ ⁴⁰⁷ ⁴⁰⁸ ⁴⁰⁹ ⁴¹⁰ ⁴¹¹ ⁴¹² ⁴¹³ ⁴¹⁴ ⁴¹⁵ ⁴¹⁶ ⁴¹⁷ ⁴¹⁸ ⁴¹⁹ ⁴²⁰ ⁴²¹ ⁴²² ⁴²³ ⁴²⁴ ⁴²⁵ ⁴²⁶ ⁴²⁷ ⁴²⁸ ⁴²⁹ ⁴³⁰ ⁴³¹ ⁴³² ⁴³³ ⁴³⁴ ⁴³⁵ ⁴³⁶ ⁴³⁷ ⁴³⁸ ⁴³⁹ ⁴⁴⁰ ⁴⁴¹ ⁴⁴² ⁴⁴³ ⁴⁴⁴ ⁴⁴⁵ ⁴⁴⁶ ⁴⁴⁷ ⁴⁴⁸ ⁴⁴⁹ ⁴⁵⁰

קטנה שהשיאה אביה אם זינת ברצונה נאסרה על בעלה לפיכך מקנין לה לא להשקותה אלא לפוסלה מכתובתה כמו שאמרנו אבל קטנה בת מיאון אין מקנין לה שאין לה רצון להאסר על בעלה ואפילו היה כהן לא נאסרה עליו.

השגת הראב"ד - קטנה שהשיאה אביה אם זינתה ברצונה אסורה על בעלה א"א והלא אמרו (יבמות לג) פיתוי קטנה אונס הוא ועוד התראה לקטנה אינה התראה שאין לה דעת אלא אם זינתה ודאי אסורה לבעלה כהן ולא מצאתי הפרש בין קטנה לקטנה לענין פיתוי לומר קטנה בת מיאון אין לה רצון ויתן את הצער כמו אנוסה אלא כולן שוות להתפתות בקלות הדעת:

ויש לתרץ השגת הראב"ד: אין זה חילוק בין אם יש לקטנה היכולת ליצור רצון אם לאו. אלא, איפה שיש נישואין דאורייתא, דהיינו כאשר אבי הקטנה קבל השיאה לבעלה, אז היא סוברת שיש קשר אמתי וקיים בין האיש והאשה, אבל כשיש מיאון, אין דעתה שזה קשר של קיימא "אין לה רצון" למעול בבעלה הואין שלפי דעתה אין זה מעילה.

ויש להביא עוד ראיות שקטנים כן חייבים במצוות הבאים מחמת סברא :

1. שו"ת נודע ביהודה מהדורה תנינא - יורה דעה סימן קס"ד:
ולדעתי ג"כ לא מסתבר שלא יהיה שום עונש שמים על האדם קודם עשרים שנה ונמצא עולם
הפקר וירצח את רעהו כשלא יהיו שם עדים וינאף ויעשה כל תועבות השם. ולדעתי הכונה
שבעה"ז אין הקב"ה עונשו בחייו קודם עשרים שנה אבל אחר מיתה כל מעשה אדם כל ימי
חייו משהגיע לכלל דעת אפילו לעונת הפעוטות כשכבר יודע שהיא עבירה צריך לסבול כפי
מעשיו.

2. איתא בסנהדרין נ"ה ע"ב,
אמר רב יוסף תא שמע בת שלש שנים ויום אחד מתקדשת בביאה ואם בא עליה יבם קנאה
וחייבין עליה משום אשת איש ומטמאה את בועלה לטמא משכב תחתון כעליון ניסת לכהן
אוכלת בתרומה בא עליה אחד מן הפסולים פסלה מן הכהונה ואם בא עליה אחד מכל העריות
האמורות בתורה מומתין על ידה והיא פטורה אחד מכל עריות ואפילו בהמה והא הכא דקלון
איכא תקלה ליכא וקתני מומתין על ידה כיון דמזידה היא תקלה נמי איכא ורחמנא הוא דחס
עלה עלה דידה חס אבהמה לא חס אמר רבא תא שמע בן תשע שנים ויום אחד הבא על יבמתו
קנאה ואינו נותן גט עד שיגדיל ומטמא כנדה לטמא משכב תחתון כעליון פוסל ואינו מאכיל
ופוסל את הבהמה מעל גבי המזבח ונסקלת על ידו ואם בא על אחת מכל העריות האמורות
בתורה מומתים על ידו והא הכא קלון איכא תקלה ליכא וקתני נסקלת על ידו כיון דמזיד הוא
תקלה נמי איכא ורחמנא הוא דחס עילויה עליה דידה חס רחמנא אבהמה לא חס רחמנא

ועל זה כתב הרש"ש שם, "מזה נ"ל דאף דפסק בשו"ע ח"מ סי' צ"ו וס"ג ותכ"ד ס"ח דקטן שהזיק וחבל
פטור מלשלם אפי' לאחר שהגדיל ודלא כהג"א מ"מ לצאת ידי שמים חייב."

3. שו"ת רדב"ז חלק ו סימן ב אלפים צד
דעת רבינו שאין הקרבנות לעונש אלא לכפרה וקטן נמי כפרה בעי וכל היכא דאיכא היקשי
לחומרא מקשינן ולא לקולא הילכך כי היכי דאיהי דגדולה חייבת מלקות אף הבא עליה חייב
קרנן אע"ג דקטן הוא. ותו דקרא הכי מוכח דכתוב בקורת תהיה והביא את אשמו משמע כל
שהיה לוקה הבעל מביא אשם דאי לפי שטת הראב"ד ז"ל הכי הו"ל למכתב והביא את אשמו
וגו' בקורת תהיה אלא ודאי לחומרא מקשינן וכיון שהוא לוקה אף הוא מביא אשם אע"ג
דקטן הוא ועלו דברי הרב כהוגן:

4. הרה"ג שלמה זלמן אויערבאך זצ"ל בשו"ת מנחת שלמה ח"ב סי' ע"ט כתב,
גם הקטן הרי יודע שכך רצונו של הקב"ה ולכן ה"ז חשיב כאילו גם מצד עצמו חייב בכל אלה,
ורק החיוב הזה אינה כ"כ חזק שיהא בכחו להוציא גם את הגדול, ויתכן שיש ליישב קצת בכך
מה שתמה הר"ן בסוף פ"ב במגילה על הרמב"ן, היינו דכיון שגם הקטנים עצמם היו באותו
הנס הם מבינים יותר שצריכים להודות לדי' על כך וה"ז חשוב כאילו גם הם עצמם נצטוו על
כך.

קושיות:

- 1) אם סברא יוצר חיוב דאורייתא, למה לי קרא סברא הוא (בבא קמא דף מו/ב) למה חיוב
ברכה ראשונה אינה אלא דרבנן, (אלא סברא הוא אסור לו לאדם שיהנה מן העולם הזה בלא
ברכה (ברכות לה/א)), היה צריך להיות חיוב דאורייתא!
- 2) אם הסברא יוצר חיוב דאורייתא והסברא ענין אוניברסלי, האם גוי חייב לברך קודם שיאכל?

ואל תתמה שיש חיובין נרדפים לבנ"י ולבני נח.
תלמוד ירושלמי מסכת פאה פ"א ה"א,
א"ר אבא בר כהנא הוה הכתוב מצוה קלה שבקלות למצוה חמורה שבחמורות מצוה קלה
שבקלות זה שלוח הקן ומצוה חמורה שבחמורות זה כיבוד אב ואם ובשתיהן כתיב והארכת
ימים א"ר אבון ומה אם דבר שהוא פריעת חוב כתיב בו למען ייטב לך ולמען יאריך ימים
דבר שיש בו חסרון כיס וסיכון נפשות (כגון מילה וגזירת שמד) לא כל שכן א"ר לוי והוא דרבה
מינה גדול הוא דבר שהוא פריעת חוב מדבר שאינו בפריעת חוב.

והעיר הרה"ג מנחם כשר זצ"ל בתו"ש, שמות פרק כ' ס"ק ש"י,

...דמה מצוה זו שהיא כפריעת חוב לאדם שכל מה שעושה לאביו ולאמו אינו אלא כפרעון חוב שגמלוהו הטובה בלידתו וגידולו ולימודו... וע"פ טעם זה מתרצים המפרשים למה אין מברכים על כיבוד אב ואם... משום שהיא מצוה שכלית בין אדם לחברו וגם ב"נ נוהגים בה.

ובזה מובן האיך אנו לומדים עניני כיבוד או"א מב"נ. הגמ' קידושין ל"א ע"א אומרת, אמר שמואל שאלו את ר' אליעזר עד היכן כיבוד אב ואם אמר להם צאו וראו מה עשה עובד כוכבים אחד לאביו באשקלון ודמא בן נתינה שמו בקשו ממנו חכמים אבנים לאפוד בששים ריבוא שכר ורב כהנא מתני בשמונים ריבוא והיה מפתח מונח תחת מראשותיו של אביו ולא ציערו לשנה האחרת נתן הקדוש ברוך הוא שכרו שנולדה לו פרה אדומה בעדרו נכנסו חכמי ישראל אצלו אמר להם יודע אני בכס שאם אני מבקש מכם כל ממון שבעולם אתם נותנים לי אלא אין אני מבקש מכם אלא אותו ממון שהפסדתי בשביל כבוד אבא וא"ר חנינא ומה מי שאינו מצווה ועושה כך מצווה ועושה עאכו"כ דא"ר ח' גדול מצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה

ע"י הערות התורה תמימה לשמות כ"ד סי' ל', כבר נתעוררו בספרי הראשונים ואחרונים למה אין מברכין על כמה מצות כמו על צדקה וגמילות חסד והשבת אבדה ובקור חולים וכדומה, והרבה טעמים וסברות נאמרו בזה. ולדעת נראה פשוט, משום דבכלל לשון הברכה אשר קדשנו במצותיו וצונו מורה דבמצוה זו שאנו עושים אנו מקודשים ומובדלים משארי האומות שאינן נוהגות כן, והנה זה במצות שבין אדם למקום, כמו תפלין וציצית וסוכה ולולב וכדומה, שאינן נוהגים באומות, משא"כ במצות שבין אדם לחבירו כאלה שחשבו הרי הן נוהגות גם באומות ולא שייך על זה אשר קדשנו במצותיו, כלומר שהבדילנו, אחרי שאין אנו מובדלים בהן משארי האומות המתוקנות. ונראה אשר אל סברא זו כוון הרמב"ם בפ"א ה"ב מברכות שכתב כל מצות עשה שבין אדם למקום מברך וכו', וכתב הכ"מ וז"ל, ודקדק רבינו לכתוב שבין אדם למקום לומר דבמצות שבין אדם לחבירו כגון עשיית צדקה וכדומה אין מברכין עליהן, עכ"ל, ולא ביאר בטעם וסברא, וע"פ באורנו הדברים מאירים, והנה אע"פ שיש איזו מצות יוצאות מכלל זה, אך אולי יש בהם טעם מיוחד, אבל כללות הדברים קרוב לודאי שכן הוא כמש"כ, ודו"ק:

וע"י גם בערוך השולחן יו"ד סימן ר"מ סעיף ד', בהל' כיבוד או"א, ויש ששאלו: למה אין מברכין על מצוה זו? וכן על כמה מצות יש שאלה זו, כמו צדקה וגמילות חסדים וכיוצא באלו. ולעניות דעתי נראה: דכיון דכל אדם ולשון עושים אותם, נהי שעושים מפני השכל, מכל מקום כיון שבעשייה שוים הם וההפך הוא רק במחשבה שבלב, שאלו עושים מפני ציוי הקדוש ברוך הוא ואלו מפני השכל – לא תקנו ברכה על זה שיאמרו "אשר קדשנו במצותיו וצונו..."

תירוץ לקושיא א': כשסברא עומד לחוד ועצמאי אז הוא יוצר חיוב דאורייתא, אולם כשיש פסוק שעוסק באותו ענין הסברא אינו יוצר אלא חיוב דרבנן. בנד"ד הואיל ויש חיוב ברכה על המזון דהיינו ברכה האחרונה מן הפסוק "ואכלת ושבעת וברכת", הברכה ראשונה אינה אלא מדרבנן.

הסבר: אע"פ שסברא יוצר חיוב דאורייתא, אם יש פסוק באותו הענין, הוא כאילו התורה אמרה שדווקא זה דאורייתא ולא דבר אחר.

ראיה 1: מצות "ואהבת לרעך כמוך" רמב"ם יד החזקה - הלכות אבל פרק י"ד הלכה א': מצות עשה של דבריהם לבקר חולים ולנחם אבלים ולהוציא המת ולהכניס הכלה וללוות האורחים ולהתעסק בכל צרכי הקבורה לשאת על הכתף ולילך לפניו ולספוד ולחפור ולקבור וכן לשמח הכלה והחתן ולסעדס בכל צרכיהם ואלו הן גמילות חסדים שבגופו שאין להם שיעור אע"פ שכל מצות אלו מדבריהם הרי הן בכלל ואהבת לרעך כמוך כל הדברים שאתה רוצה שיעשו אותם לך אחרים עשה אתה אותן לאחריך בתורה ובמצות:

לפי הרמב"ם החיוב מן התורה של "ואהבת לרעך כמוך" הוא: רמב"ם יד החזקה - הלכות דעות פרק ו הלכה ג':

מצוה על כל אדם לאהוב את כל אחד ואחד מישראל כגופו שנאמר ואהבת לרעך כמוך לפיכך צריך לספר בשבחו ולחוס על ממונו כאשר הוא חס על ממון עצמו ורוצה בכבוד עצמו והמתכבד בקלון חבירו אין לו חלק לעולם הבא :

ולכן כל הדברים האחרים כאלו שנרשמו בהל' אבל—אע"פ שהם באים מסברא—אינם אלא מדרבנן.

מקשה הרי"ף פרלא, סה"מ לרס"ג עשה י"ט (עמ' קמ"ב ע"ג): למה נכללה בתורה מצוות כמו לא תגזול ולא תנאף, סו"ס הם מכלל "ואהבת לרעך כמוך"! ותרץ מה שתריך. אבל לפי דברנו יוצא שאם מצוות אלו לא נכתבו, אע"פ שהיינו יודעים אותם בדרך סברא לא היו עוד מצוות דאורייתא "ואהבת לרעך" וכל השאר אינן אלא רק מצוות דרבנן, אלא רצה הקב"ה לכלול אלו כדי להדגיש אותן וכדי לתת אפשרות להיענש עליהן ע"י ב"ג דל בוי"ד.

ראיה 2 וקושיא: בסנהדרין ע"ד ע"א מוצאים שיש שלשה חריגים לכלל "יעבור ואל יהרג" שכנראה באים בכח "דאורייתא" אבל כנראה רק אחד מהם, ע"ז, מבוסס על פסוק, ושנים, ש"ד וג"ע, באים מכח סברא. ואם כנים דברינן, היה צריך שדין "יהרג ואל יעבור" בש"ד וג"ע יהיה רק מדרבנן.

- וקשה, האידך בא דין דרבנן ומפקיע דין דאורייתא של "וחי בהם"?
- ועוד, אין שום הזכרה במקורות שיש הבדל בין ע"ז לבין ג"ע וש"ד בענין זה. עיי' הלכות יסודי התורה פ"ה:

(א) כל בית ישראל מצווין על קדוש השם הגדול הזה שנאמר *ונקדשתי* בתוך בני ישראל ומוזהרין שלא לחללו שנאמר ולא תחללו את שם קדשי כיצד כשיעמוד עובד כוכבים ויאנוס את ישראל לעבור על אחת מכל מצות האמורות בתורה או יהרגנו יעבור ואל יהרג שנאמר במצות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם וחי בהם ולא שימות בהם ואם מת ולא עבר הרי זה מתחייב בנפשו:

(ב) במה דברים אמורים בשאר מצות חוץ מעבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכת דמים אבל שלש עבירות אלו אם יאמר לו עבור על אחת מהן או תהרג יהרג ואל יעבור במה דברים אמורים בזמן שהעובד כוכבים מתכוין להנאת עצמו כגון שאנסו לבנות לו ביתו בשבת או לבשל לו תבשילו או אנס אשה לבועלה וכיוצא בזה אבל אם נתכוין להעבירו על המצות בלבד אם היה בינו לבין עצמו ואין שם עשרה מישראל יעבור ואל יהרג ואם אנסו להעבירו בעשרה מישראל יהרג ואל יעבור ואפילו לא נתכוין להעבירו אלא על מצוה משאר מצות בלבד:

הרקע (ייהרג ואל יעבור):

הגמ' סנהדרין ע"ד ע"א:

אמר **רבי יוחנן** משום **רבי שמעון בן יהוצדק**:

נימנו וגמרו בעליית בית נתזה בלוד כל עבירות שבתורה אם אומרין לאדם עבור ואל תהרג יעבור ואל יהרג חוץ מעבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים.

ועבודת כוכבים לא? והא תניא,

אמר רבי ישמעאל: מניין שאם אמרו לו לאדם עבוד עבודת כוכבים ואל תהרג מנין שיעבוד ואל יהרג? תלמוד לומר, 'וחי בהם' ולא שימות בהם. יכול אפילו בפרהסיא? תלמוד לומר, 'ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי'.

אינהו דאמור **רבי אליעזר**, דתניא,

רבי אליעזר אומר: 'ואהבת את ה' א-להיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאדך'. אם נאמר 'בכל נפשך' למה נאמר 'בכל מאדך'? ואם נאמר 'בכל מאדך' למה נאמר 'בכל נפשך'? אם יש לך אדם שגופו חביב עליו מממונו לך נאמר 'בכל נפשך'; ואם יש לך אדם שממונו חביב עליו מגופו לך נאמר 'בכל מאדך'.

גילוי עריות ושפיכות דמים כדרכי, דתניא,

רבי אומר: 'כי כאשר יקום איש על רעהו ורצחו נפש כן הדבר הזה'. וכי מה למדנו מרוצח? מעתה הרי זה בא ללמד ונמצא למד. מקיש רוצח לנערה המאורסה: מה נערה המאורסה ניתן להצילו בנפשו, אף רוצח ניתן להצילו בנפשו; ומקיש נערה המאורסה לרוצח: מה רוצח יהרג ואל יעבור, אף נערה המאורסה תהרג ואל תעבור.

רוצח גופיה מנא לך? סברא הוא. דההוא דאתא לקמיה דרבה ואמר ליה: אמר לי מרי דוראי זיל קטליה לפלניא ואי לא קטלינא לך. אמר ליה: לקטלוך ולא תיקטול מי יימר דדמא דידך סומק טפי דילמא דמא דהוא גברא סומק טפי.

סברא ראשונה: היה צריך ליהרג ואל לעבור בכל תרי"ג מצוות
שלב ב': בא הפסוק 'וחי בהם' ולא שימות בהם ללמד שעוברים על כל מצוות התורה
שלב ג': נימנו וגמרו בעליית בית נתזה בלוד כל עבירות שבתורה אם אומרים לאדם עבור ואל תהרג
יעבור ואל יהרג חוץ מעבודת כוכבים וגילוי עריות ושפיכות דמים.

והסבר זה מתאים ל"הוה אמינא" (ולא כהתירוץ) של התוס' סנהדרין ע"ד ע"ב ד"ה בן נח מצווה על קידוש השם,

וא"ת והא וחי בהם בישראל כתיב ואפילו היה מחויב למסור עצמו אפילו בצנעא אי לא דכתיב וחי בהם ויש לומר דדילמא לא איצטריך וחי בהם אלא כי היכי דלא נילף שאר מצוות מרוצח ונערה המאורסה דאפילו בצנעא יהרג ואל יעבור לכ"ע:]

פתרון: בדרך כלל אם יש סברא שמתעסק באותו ענין שבו מתעסק פסוק מן התורה, הסברא אינו אלא מדרבנן. (ולכן היה צריך שדין ייהרג ואל יעבור לגבי ג"ע וש"ד יהיה דרבנן: (1) התורה כבר גלה את דעתה ע"י הפסוק של "וחי בהם" ו(2) יש כבר חריג א' מן התורה עצמה לדין זה דהיינו ע"ז שמבוסס על הפסוק "בכל נפשך", וא"כ אין הסברא יוצר דין דאורייתא. אלא צ"ל שהואיל והתורה עצמה מכירה ומחשיבה את הסברא (היא מקישה נערה המאורסה לרוצח כדי ללמוד ממנו את הדין של ייהרג ואל יעבור לגבי ג"ע) רואים שסברא זה נחשב כדאורייתא אף במקום פסוק שעוסק באותו הענין.

עניני קידוש השם דרבנן

בענין מצות קידוש השם, החיוב מן התורה הוא אך ורק בענין ייהרג ואל יעבור בלבד, וכנראה קידוש השם בדברים וקידוש השם באדם חשוב אינם אלא דרבנן. עי' ספר המצוות לרמב"ם מצות עשה ט': והמצוה התשיעית היא שצונו לקדש השם והוא אמרו (אמור כב) ונקדשתי בתוך בני ישראל. וענין זאת המצוה אשר אנחנו מצווים לפרסם האמונה הזאת האמתית בעולם ושלא נפחד בהיזק שום מזיק. ואע"פ שבא עלינו מכריח גובר יבקש ממנו לכפור בו יתעלה לא נשמע ממנו אבל נמסור עצמנו למיתה ולא נתעוה לחשוב שכפרנו ואע"פ שלבנו מאמין בו יתעלה. וזאת היא מצות קדוש השם המצווים בה בני ישראל בכללם רוצה לומר מסירת נפשנו למות ביד האונס על אהבתו ית' ואמונת יחודו. כמו שעשו חנניה מישאל ועזריה (דניאל ג) בזמן נבוכדנצר הרשע כשגזר להשתחות לצלם והשתחוו כל העמים וישראל בכלל ולא היה שם מקדש שם שמים והיתה בזה חרפה גדולה על ישראל שנעדרה המצוה הזאת מכלם ולא היה שם מקיים אותה אבל פחדו הכל ולא נצטווה מצוה זו אלא למעמד הגדול ההוא שפחד ממנו העולם כלו והיה בו ראוי שיפורסם הייחוד ויגלה ברבים בעת ההיא. ויעד השם על ידי ישעיה (כט) שלא תשלם חרפת ישראל בעדות ההיא ושייראו בהם ילדים בעת ההיא הקשה לא יפחידם המות וימסרו נפשם ויפרסמו ויחזקו האמונה ויקדשו את השם ברבים כמו שצונו יתעלה על ידי משה רבנו. והוא אמרו לא עתה יבוש יעקב ולא עתה פניו יחורו כי בראותו ילדיו מעשה ידי בקרבו יקדישו שמי וגומר. ולשון ספרא (אמור ספ"ט) על מנת כך הוצאתי אתכם מארץ מצרים על מנת שתקדשו שמי ברבים. ובגמרא סנהדרין (עד ב) אמרו בן נח מצווה על קדושת השם או אינו מצווה תא שמע שבע מצוות נצטוו בני נח ואם אתה אומר כן תמניא הווי. הנה כבר התבאר לך שהיא מכלל מספר המצוות שהם חובה לישראל ולקחו ראייה על מצוה זו מאמרו ונקדשתי בתוך בני ישראל. והנה התבאר משפטי מצוה זו בפרק שביעי מסנהדרין (עד א):

וכן ברמב"ם הלכות יסודי התורה פרק ה הלכה א

כל בית ישראל מצווין על קדוש השם הגדול הזה שנאמר ונקדשתי בתוך בני ישראל, ומוזהרין שלא לחללו שנאמר ולא תחללו את שם קדשך, כיצד כשיעמוד עובד כוכבים ויאנוס את ישראל לעבור על אחת מכל מצוות האמורות בתורה או יהרגו יעבור ואל יהרג שנאמר במצות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, וחי בהם ולא שימות בהם, ואם מת ולא עבר הרי זה מתחייב בנפשו.

קידוה"ש באדם חשוב מדרבנן

יומא פ"ו ע"א,

"היכי דמי חילול השם? אמר רב: כגון אנא. אי שקילנא בישראל מטבחא ולא יהיבנא דמי לאלתר. אמר אביי: לא שנו אלא באתרא דלא תבעי, אבל באתרא דתבעי - לית לן בה. אמר רבינא: ומתא מחסיא אתרא דתבעי הוא. אביי כדשקיל בישראל מתרי שותפי יהיב זוזא להאי וזוזא להאי, והדר מקרב להו גבי הדדי, ועביד חושבנא. רבי יוחנן אמר: כגון אנא דמסגינא ארבע אמות בלא תורה ובלא תפילין. יצחק דבי רבי ינאי אמר: כל שחביריו מתביישין מחמת שמועתו (היינו חילול השם) מסורת הש"ס: [היכי דמי] אמר רב נחמן בר יצחק: כגון דקא אמרי אינשי שרא ליה מריה לפלניא. אביי אמר: כדתניא, דברים ו ואהבת את ה' אלהיך - שיהא שם שמים מתאהב על ידך, שיהא קורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים, ויהא משאו ומתנו בנחת עם הבריות, מה הבריות אומרות עליו - אשרי אביו שלמדו תורה, אשרי רבו שלמדו תורה. אוי להם לבריות שלא למדו תורה, פלוני שלמדו תורה - ראו כמה נאים דרכיו, כמה מתוקנים מעשיו, עליו הכתוב אומר ישעיהו מט ויאמר לי עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר. אבל מי שקורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים ואין משאו ומתנו באמונה, ואין דבורו בנחת עם הבריות, מה הבריות אומרות עליו - אוי לו לפלוני שלמד תורה, אוי לו לאביו שלמדו תורה, אוי לו לרבו שלמדו תורה, פלוני שלמד תורה - ראו כמה מקולקלין מעשיו וכמה מכוערין דרכיו! ועליו הכתוב אומר (יחזקאל לו) באמר להם עם ה' אלה ומארכו יצאו".

ראיה שקידוש ה' וחילול ה' בענינים מוסריים אינם אלא מדרבנן:

בענין גזל עכו"ם בסנהדרין נ"ז ע"א רש"י, ד"ה ישראל בנכרי מותר מסביר שאפי את"ל דגזל עכו"ם מותר מן התורה מ"מ הוא אסור משום חילול ה' אבל רק מדרבנן, וז"ל דלא תעשוק את רעך כתיב (ויקרא יט) ולא נכרי, ומדרבנן איכא למאן דאסר משום חילול השם בהגוזל בתרא (בבא קמא ק"ג, א) עכ"ל. וכן כתב הכסף משנה ה' גזילה ואבידה פ"א ה"ב שאין איסורים אלו של גזל ועזוק עכו"ם אסורים דאורייתא אלא שהם אסורים מדרבנן משום חילול ה'. (אף שחולקים עליו הש"ך חו"מ שני"ט ס"ק ב' ואחרים שסוברים שלפי הרמב"ם האיסורים האלו הם מדאורייתא, וכן פסק הרמ"א, אבן העזר סי' כ"ח סע' א', "קדשה בגזל או גניבת עכו"ם הוי מקודשת דהא אינה צריכה להחזיר רק מכח קידוש השם (מהרי"ו סי' קל"ח). " ואם היה גזל עכו"ם אסור דאורייתא אם מחמת איסור גזל או מחמת איסור חילול ה' לא החתה האשה מקודשת. עי' ב"ש שם ס"ק ה'.

קידוה"ש בדברים מדרבנן

ענייה לקדושה וקדיש וכל דבר שבקדושה דרבנן אע"פ שמבוססת על הפסוק "ונקדשתי בתוך בני ישראל".

קושיא

למה קידוה"ש בדברין וקידוה"ש אצל אדם חשוב אינם אלא מדרבנן?

הסבר:

כל הבא מכח סברה—אם יש כבר פסוקים בתורה המתעסקים באותו ענין, כל הבא מן הסברה א"א מדרבנן. ולכן הואיל ויש לדין "ייהרג ואל יעבור" ביטוי בתורה יש לדין קידוה"ש וחילול ה' בתחומים אחרים רק דין דרבנן.

בן נח בקידוה"ש

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף עד עמוד ב

בעו מיניה מרבי אמי: בן נח מצווה על קדושת השם או אין מצווה על קדושת השם? - אמר אביי, תא שמע: שבע מצות נצטוו בני נח. ואם איתא - תמני הויין! - אמר ליה רבא: אינהו וכל אבזרייהו. מאי הוי עלה? - אמר רב אדא בר אהבה, אמרי בי רב: כתיב +מלכים ב' ה' + לדבר הזה יסלח ה' לעבדך בבוא אדני בית רמון להשתחות שמה והוא נשען על ידי והשתחויתי, וכתיב +מלכים ב' ה' + ויאמר לו לך לשלום (תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף עה עמוד א) ואם איתא - לא לימא ליה! - הא - בצנעה, הא - בפרהסיא.

רמב"ם הלכות מלכים פרק י הלכה ב

בן נח שאנסו אנס לעבור על אחת ממצותיו, מותר לו לעבור, אפילו נאנס לעבוד ע"ז עובד, לפי שאינן מצוות על קדוש השם, ולעולם אין עונשין מהן לא קטן ולא חרש ולא שוטה לפי שאינן בני מצות.

בן נח, ז' מצוות, וסברא

הבאנו לעיל את דברי הרב אברהם גרודזינסקי הי"ד על עונשי אומות העולם שבאו מחמת ענינים שכליים כסמך לשיטה שיש חיוב דאורייתא הבא מן הסברא אפילו לב"נ, ולכן העמים האלו נענשו אע"פ שלא היתה גזירה מפיו של הקב"ה.

אופי הז' מצוות: סברא או גזירה

רמב"ם יד החזקה - הלכות מלכים פרק ח

(י) משה רבינו לא הנחיל התורה והמצוות אלא לישראל שנאמר מורשה קהלת יעקב ולכל הרוצה להתגייר משאר האומות שנאמר ככם כגר אבל מי שלא רצה אין כופין אותו לקבל תורה ומצוות וכן צוה משה רבינו מפי הגבורה לכופ את כל באי העולם לקבל מצוות שנצטוו בני נח וכל מי שלא יקבל יהרג והמקבל אותם הוא הנקרא גר תושב בכל מקום וצריך לקבל עליו בפני שלשה חברים וכל המקבל עליו למול ועברו עליו שנים עשר חדש ולא מל הרי זה כמון האומות:

(יא) כל המקבל שבע מצוות ונזהר לעשותן הרי זה מחסידי אומות העולם ויש לו חלק לעולם הבא והוא שיקבל אותן ויעשה אותן מפני שצוה בהן הקב"ה בתורה והודיענו על ידי משה רבינו שבני נח מקודם נצטוו בהן אבל אם עשאן מפני הכרע הדעת אין זה גר תושב ואינו מחסידי אומות העולם ולא (אלא) מחכמיהם:

רמב"ם יד החזקה - הלכות מלכים פרק ט

(א) על ששה דברים נצטווה אדם הראשון על ע"ז ועל ברכת השם ועל שפיכות דמים ועל גילוי עריות ועל הגזל ועל הדינים אע"פ שכולן הן קבלה בידיו ממש משה רבינו והדעת נוטה להן מכלל דברי תורה יראה שעל אלו נצטווה הוסיף לנח אבר מן החי שנאמר אך בשר בנפשו דמו לא תאכלו נמצאו שבע מצוות וכן היה הדבר בכל העולם עד אברהם בא אברהם ונצטווה יתר על אלו במילה והוא התפלל שחרית ויצחק הפריש מעשר והוסיף תפלה אחרת לפנות היום ויעקב הוסיף גיד הנשה והתפלל ערבית ובמצרים נצטווה עמרם במצות יתירות עד שבא משה רבינו ונשלמה תורה על ידו. [השגת הראב"ד - וכן היה הדבר בכל העולם וכו' והוסיף תפלה לפנות היום א"א כן היה ראוי לומר והוא התפלל שחרית והפריש מעשר (ויצחק הוסיף תפלה אחרת) עכ"ל]:

אם סברא מקור עצמאי ונעלה של הוראה (הואיל והוא אוניברסלי וגם שהקב"ה נטעו בתוכנו), למה מחשיב הרמב"ם את מי שעושה את הז' מצוות "מפני הכרע הדעת" ברמה יותר נמוכה משל זה שקבל אותם "מפני שצוה בהן הקב"ה בתורה והודיענו על ידי משה רבינו"?

תירוץ הרב קוק, אגרות הראי"ה סי' צ':

ודעתי נוטה, שכונת הרמב"ם היא שמעלת "יש להם חלק לעולם הבא" היא מידה ירודה מאד, אע"פ שהיא ג"כ טובה גדולה, אבל כיון שאפילו רשעים וע"ה שבישראל זוכין לה היא לפי ערך המעלות הרוחניות מעלה ירודה, והרמב"ם סובר שהמושכלות מצליחים את האדם הרבה עוד יותר מהצדק של ההנהגה, ע"כ סובר שהמדרגה של "של להם חלע"ה" היא מעלה של חסידי אומות העולם דוקא, שלא גברו במושכלות, כ"א קבלו האמונה בתמימות רגשי לבב... אבל מי...

הסבר שיטת הרמב"ם

והנה לשון הרמב"ם מגומגם וקשה ההבנה. אם אמנם שבע המצוות הם בקבלה ממש רבנו -- דהיינו דינים עתיקים טרום-סיניים, וגם בנויים על הסברא, מה הפירוש של "מכלל דברי תורה" ומה זה "יראה" או "יראה"? ואפילו כמה מגדולי ישראל נתייאשו מלהבינם -- כגון הג"ר מאיר דן פלוצקי זצ"ל בספרו "חמדת ישראל" שכ' שדברי הרמב"ם כאן הם "סתומין וחתומין ואיני יודע מה כוונתו".

ולענ"ד יש למצוא פשר לדבריו אם נקרא את הלכה זו בקונטקסט של ההלכה האחרונה בפרק ח', דהיינו ההלכה מיד קודם לזו, והנה דבריו:

פרק ח', הלכה יא

כל המקבל שבע מצות ונזהר לעשותן הרי זה מחסידי אומות העולם, ויש לו חלק לעולם הבא, והוא שיקבל אותן ויעשה אותן מפני שצוה בהן הקב"ה בתורה והודיענו על ידי משה רבינו שבני נח מקודם נצטוו בהן, אבל אם עשאו מפני הכרע הדעת אין זה גר תושב ואינו מחסידי אומות העולם אלא מחכמיהם.

ולפני שניגשים לנסות להבינו בפ"ט, עלינו לברר מלה אחת או אפילו אות אחת בהלכה י"א שנתלבטו בה האחרונים. יש גורסים "ולא מחכמיהם", ויש גורסים "אלא מחכמיהם", דהיינו [א] במקום [ו], כלומר, "אלא מחכמיהם" ולא "ולא" מחכמיהם. ונראה שהגירסא "ולא" היא בלתי-מובנת מכל וכל, שהרמב"ם כלל לא הזכיר סוג של "חכמים", ומאן דכר שמיה? פשוט שהזנחת סוג זה אין מקומו בדברי הרמב"ם. אבל הגירסא "אלא" מתישבת יפה, שכאן הרמב"ם, שזה עכשיו הזכיר לראשונה את הקטגוריה של "חסידי אומות העולם", הולך ומונה עוד סוג, בנוסף ל"חסידי", דהיינו, "חכמי אומות העולם".

והנה הרמב"ם יש לו שלשה סוגים של בני נח. – מלמעלה למטה: – "חסידי או"ה" שקיבלו על עצמם (ואף בפני ב"ד) את שבע המצוות, ודינם הוא כגר תושב. גוי נעשה לא' מחסידי או"ה בזה שקבל עליו שהתורה, תורת משה, דורשת ממנו להתנהג עפ"י ז' המצוות, ממש כגון ישראל שעליו לשמור כל המצוות מטעם שניתנו בסיני ע"י משה רבנו.

הסוג השני הוא סוג שהרמב"ם מחדש כאן שיוצא באופן שכלי והגיוני מדין "חסידי" או"ה, והוא "מחכמי" או"ה, שמקבל על עצמו שבע המצוות או מתוך הכרע דעתו, או שמאמין שהכל ציוה ה' לנח ובניו בהתגלות מיוחדת שאין לה שייכות ישירה למצוות שגילה הקב"ה למשה בעד עם ישראל, רק שבע מצוות אלה באו לנו מתקופת משה רבנו (בלי קבלה פורמלית). וזה מה שכתב בפ"ט ה"א, "אע"פ שכולן הן קבלה בידינו ממשה רבינו, והם גם בנויים על אדני השכל והסברא, – וכדבריו, "והדעת נוטה לה". הם הם "חכמי אומות העולם", אם כי אינם נחשבים כגרי תושב, הם עולים על הסוג השלישי שהם גויים טובי-לבב שחיים חייהם ללא עבירה על שבע המצוות בלי שום כוונה על ה"מדוע" של שמירת המצוות האלה, רק כעין "מתעסק" בהלכות שבת, אדם שאין לו אחיזה בשום תיאולוגיה או השקפה דתית פילוסופיה, ורצונו הוא רק להיות אדם מן היישוב ולא כפרא אדם.

ועכשיו נבין היטב דברי הרמב"ם בתחילת פרק ט': החסיד מאו"ה שיש לו חלק לעוה"ב יודע בברור שמקורם מגילוי שכינה לנחובניו ושגם הם רצונאליים, אבל העיקר – – ובזה עולה על האחרים ואף על "חכמי אומות העולם" – שמאמין באמונה שלימה שלא רק היו המצוות האלה קבלה מרב לתלמיד במשך הדורות החל מנח ודרך משה, ולא רק ש"הדעת נוטה" להם, אלא "מכלל דברי תורה יראה שעל אלו נצטוו", שז' המצוות הם חלק מלא ב"כלל דברי תורה" וכאילו נכתבים בפירוש בתורת משה, ולכן מקבל אותן על עצמן ממש כישראל שמציית למה שכתוב בתורה וייראה (בשני יו"דין, כלומר בבין נפעל) כמי שמקבל ומבין את המצוות האלה כאילו היו בפירוש בתורה.

תירוצ שלנו

באמת הסברא והחכמה נעלים מגלוי מצוות בהר סיני, אלא 1) גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה 2) אבל אין בעיני חכמה וסברא קדושה. הסברא הוא ענין immanent – הכל במוח וראש של בן אדם ואפרש ליצור אף ה"good society" ולכן, יש לו רק באותו ה society דהיינו בעוה"ז, אבל אין לו השכר הרוחני והקדוש של עוה"ב. אבל להחסידי הכל transcendent ולכן יש לו קדושה ועוה"ב. לבני יש immanence אבל לבניי יש relatedness.

תפילת וברכת גוי

האם יש חיוב לגוי לברך קודם שיאכל?

אינה ברכה כלל

יש שאומרים שאין ברכתו ברכה כלל. וכן כתב החיד"א בהגדה של פסח על נשמת כל חי תברך,

אפשר דישראל דיש להם נשמה והם צדיקים כמש"ה וז"ש נשמת כל חי דרומז ליסוד, הם ישלהם רשות לברך ברכה בפה ומלכות והיינו דקאמר נשמת כל חי תברך את שמך. והשאר אף שישמרו ז' מצוות ב"נ והם חסידי אומות העולם לא יש להם רשות לברך אלא לפאר זכרו וז"ש ורוח כל בשר תפאר ותרום זכרך מלכנו מן העולם ועד עולם אתה א-ל שהוא חסד ותמיד מנהיג עולמו בחסד ובריותיו ברחמים.

וכן נראה מדברי הרמב"ם, הלכות ברכות פרק א' יג, כל השומע אחד מישראל מברך ברכה מכל הברכות כולן אע"פ שלא שמע הברכה כולה מתחלתה ועד סופה ואע"פ שאינו חייב באותה ברכה חייב לענות אמן ואם היה המברך (עכו"ם או) אפיקורוס או כותי או תינוק המתלמד או שהיה גדול ושינה ממטבע הברכה אין עונין אחריהן אמן:

ברכתו ברכה

תנן בברכות נ"א ע"ב, "ועונין אמן אחר ישראל המברך ואין עונין אמן אחר כותי המברך עד שישמע כל הברכה כולה: " פי רש"י על אתר, "אפילו לא שמע אלא סוף ברכה, אבל לא לאחר כותי, שמא ברך להר גריזים: "

אולם התלמוד ירושלמי סוכה דף טז/ב אומרת, תני עכו"ם שבירך את השם עונין אחריו אמן. בשם אין עונין אחריו אמן. א"ר תנחומא אם בירך עכו"ם ענה אחריו אמן דכתיב ברוך תהיה מכל העמים. עכו"ם אחד פגע בר' ישמעאל ובירכו. א"ל כבר מילתך אמורה. אחר פגע בו וקיללו. א"ל כבר מילתך אמורה. אמרו ליה תלמידוי רבי היך מה דאמרת לדין אמרת לדין אמר לון ולא כן כתיב ארריך ארור ומברכך ברוך.

ויש גירסא אחרת המובאה בטור אורח חיים סימן רט"ו, עונין אמן אחר ישראל המברך אע"פ שלא שמע כל הברכה אלא הזכרת השם ומוקמינן לה כשלא אכל אבל אם אכל ונתחייב בברכה אינו יוצא עד שישמע כל הברכה. ואין עונין אמן אחר כותי (היינו שמרוני) המברך עד שישמע כל הברכה מפיו דשמא כוונתו לעבודת גילולים אבל כששומע כל הברכה מוכיח שאין כוונתו לעבודת גילולים ועו"ג עונין אחריו אף על פי שלא שמע כל הברכה והכי איתא בירושלמי עו"ג שבירך השם עונין אחריו אמן כותי אין עונין אחריו לפי שאין דרך עו"ג לכון השם לעבודת גילולים וזה מיירי כשלא שמע כל הברכה כיון שאין עונין אחר הכותי ויראה דעונין דקאמר לאו חיובא קאמר אלא קמ"ל דאין עונין אמן אחר הכותי.

ויש עוד גרסא שהובא בקרבן העדה המבדיל בין עכו"ם שברך בה' ועכו"ם שברך את ה', "עכו"ם שבירך את ה' שבירך להקב"ה בברכת השבח ואינו מברך ברכת הודאה עונין אחריו אמן. " ועדיין יש להסביר ההבדל בין שבח להודאה וצ"ע.

יוצא שיש מחלוקת אם מותר או אסור לענות אחר ברכת גוי—אפי' אם ידוע שלא ברך לע"ז. ולאלו האוסרים קשה, שהרי יש קשר בין הקב"ה וב"נ: בלעם היה נביא ובית המקדש נקרא "בית תפילה לכל העמים. " וגם יש מהם הקרויים "יראי ה'" עי' תהילים קט"ו: "א, "יראי ה' בְּטָחוּ בְּה' עֲזָרָם וּמִגֹּגָם הוּא: " ופרשו המפרשים שם, "יראי ה' - אלו הגרים: " (רש"י), "יראי - אחר כן כלל ליראי השם בכל עם ועם" (אבן עזרא), ו" יראי ה' - המה חסידי או"ה" (מצודת דוד). ועי' תשובת אגרות משה בענין תפילה בבתי ספר עממיים.

ועוד יש להביא ראיה מסוטה דף א-ב, ויקרא שם בשם ה' א-ל עולם אמר ריש לקיש אל תיקרי ויקרא אלא ויקריא מלמד שהקריא אברהם אבינו לשמו של הקדוש ברוך הוא בפה כל עובר ושב כיצד לאחר שאכלו ושתו עמדו לברכו אמר להם וכי משלי אכלתם משל א-להי עולם אכלתם הודו ושבחו וברכו למי שאמר והיה העולם.

ברכת גוי

- אין ברכות המצוה 1) שא"א להם לומר "אשר קדשנו במצוותיו" (למה לו—ובמיוחד לפי הסברנו לעיל). ועוד, אין מברכים על לא תעשה.
- ברכות הנהנין : אין מצוות דרבנן לב"נ ולכן אין לחייבם בברכה פורמלית, אין מטבע של ברכה, אבל יש להם ל"ברך" מסברא—ע"י תהילים קל"ה,
(יט) בֵּית יִשְׂרָאֵל בָּרְכוּ אֶת ה' בֵּית אֶהְרֹן בָּרְכוּ אֶת ה' :
(כ) בֵּית הַלְוִי בָּרְכוּ אֶת ה' יִרְאִי ה' בָּרְכוּ אֶת ה' :

ואע"פ יש להם חיוב לברך אין להם להוציא ישראל ידי חובתו הואיל ואינו חייב במטבע הברכה שקבעו החכמים.

רמב"ם הלכות חובל ומזיק פרק ד הלכה ב

חרש שוטה וקטן פגיעתן רעה, החובל בהן חייב והן שחבלו באחרים פטורין, אע"פ שנתפתח החרש ונשתפה השוטה והגדיל הקטן אינם חייבין לשלם, שבשעה שחבלו לא היו בני דעת.

רמב"ם הלכות סוטה פרק א הלכה ו

אמר לה אל תסתרי עם פלוני והיה קטן פחות מבן תשע שנים ויום אחד או שאמר לה אל תסתרי עם בהמה זו אין זה קינוי שני + במדבר ה' י"ג+ ושכב איש אותה פרט לקטן ולבהמה שאין אוסרין אותה עליו.